

MOZAIKA - THE ART OF "PAINTING" ABOUT ETERNALITY

Tursunov Shavkat Sharibjanovich

Senior teacher, Abdullayev Azizbek Abdurazzoq oglu -
student, Namangan Institute of Civil Engineering

Annotation:

The article provides a brief history of the origin of mosaic art, its methods, applications and suggestions for today's problems.

Keywords:

Mosaic, opus barbaricum, opus tessellatum, ceramic tile, smalta, tessera, opus vermiculatum, opus sectile.

Mozaika so'zining kelib chiqishi ma'lum emas, faqat bir necha taxminiy fikrlar bo'lib, ulardan biri lotincha "musivum" so'zma-so'z olinganda - "muzalarga bag'ishlangan asar" degan ma'noni bildiradi. Boshqa birida - turli xil materiallarning rangli to'plamlaridan devor yoki polga badiiy tasvir yaratish deyiladi. Mozaika - bu mahobatli san'at turi. Bu bir necha xil mayda bo'laklardan (tosh, keramik plitka, smalta, turli xil rangli shisha, chig'anoq va hok.) yaratilgan bezak yoki tasvirdir. [1]

Mozaikaning asosiy qadr-qimmati va ahamiyati - uning uzoq yillarga qadar saqlanishidir. Mustahkam, ishonchli asosga bajarilgan mozaika tasviri ming yillarga dosh bera olishi mumkin.

Mozaika san'ati juda qadimga borib taqaladi. Qadimgi mozaikalar er.av. 3 minglikka taaluqlidir. Arxeologlar tomonidan topilgan loydan yasalgan rang-barang krujkalar Ikki daryo oralig'idagi ibodatxonalaridan topilgan.

Antik davrlarda mozaika barcha joylarda tarqaldi. Mozaikaning keng tarqalishiga sabab, uning bajarish texnikasining yetarli darajada arzon bo'lganligidir. Yaxlit toshlarga ishlov berish juda murakkab va og'ir mehnat talab qiladigan vazifa, yog'och esa uzoq vaqtga dosh bera olmaydi, shuning uchun bezak, sayqal berish materiallari sifatida mayda toshlar, galkakabi tabiiy materiallardan foydalanilgan. Mozaika - bu devor va pol, yo'laklar va fasadlarni bezash uchun eng maqbul va uzoq vaqtga chidamli usul hisoblanadi. Birinchi antik mozaikalarni qayta ishlanmagan daryo va dengiz galkalardan foydalanib bajarishgan. Bu texnika *opus barbaricum* (opus barbaricum) deb nomlangan. Bu uncha yorqin va ifodaviy kontur chiziqlari aniq bo'lmagan hayvonlar, insonlar, mifologik mavjudotlar tasvirlari bo'lgan. Asta-sekin toshga sayqal berish va qayta ishlash texnikalari paydo bo'la boshladi. Toshning fragmentli bo'lagidan terilgan mozaika *opus tessellatum* (opus tessellatum) deb nomlanishiga, kelib chiqish elementi - kubsimon shaklli toshcha - tessera sabab bo'ldi. Asta-sekin ustalar umumam yumaloq galka toshlardan foydalanmay qo'ydilar, tasvirlar mukammalashib, ishlov berilgan toshchalar orasidagi to'qimalar kichrayib, mozaika yuzasi silliqlandi. Mozaika esa bizga odatdagi ko'rinishga ega bo'ldi.

Mozaika san'atining gullagan davri ellinizm davriga to'g'ri keladi. Qadimgi ustalarni mozaika san'atida ajoyib realistik tasvirlar yaratishiga imkon beruvchi rangli smaltapaydo bo'ldi, shishasozlik texnologiyasi rivojlandi. Yangi texnologiyalarni paydo bo'lishi yangi texnikalarni yaratilishiga - *opus vermiculatum* sabab bo'ldi. Bunda mozaikani terish prinsipi saqlanib, lekin mozaika yanada mayda, ranglar palitrasi boyidi. Albatta, bu anchagina mashaqqatli va qadrlil mehnat bo'lib, shuning uchun mozaikalarning o'lchamlari bir-ikki kvadrat metrdan oshirilmadi. Bu texnikada Qadimgi Rim mahobatli san'atining durdona asarlari yaratildi. "Opus sektile" texnikasi hozirda biz florentsiya mozaikasi deb ataluvchi texnikaning uzoq ajdodi hisoblanadi. Asosan III-IV asrgalarga tegishli qadimgi mashhur Vizantiya mozaikalari smaltadan ishlangan. Vizantiyaning eng taniqli mozaikalari Ravenna va Konstantinopoldagi Avliyo Sofiya ibodatxonasi mozaikalari hisoblanadi.

Rossiyada mozaika san'ati xristian dinini qilingan vaqtlarda, boshqa yevropa mamlakatlariga nisbatan ancha kechroq, faqat X asrda paydo bo'ldi va materiallar yetishmasligi sababli keng yoyilmadi. Mozaika san'ati, uning qo'llanilish texnikasi va smaltalar ishlab chiqarish bo'yicha M.V.Lomonosov shug'ullangan. Uning "Poltava jangi" mozaikasi keng tanilgan. Afsuski, Lomonosovning mozaika ishi uning vafotidan keyin uzoq davom etmadi.[2]

Florentsiya mozaikasi XVI asrda Medichilar oilasi ustaxonasida vujudga keldi. Florentsiyalik ustalar asar yaratishda toshlarning tasviri go'zalliklaridan keng foydalandilar. Toshlarini tanlashda asosan – yaratiladigan mozaikaning eskizi yoki rangli tasviriga mos kelishiga e'tibor qaratishgan. Bu usul butun dunyoda eng murakkab usul sifatida tan olingan. Florentsiya mozaikasining yaratilishidagi toshlarni sinchkovlik bilan tuslari asosida tanlash, o'zaro mukammal chok birikuvi uning hayratlanarli koloritda namoyon bo'lishiga xizmat qiladi. XVI yuz yillik oxiriga kelib, Florentsiya texnikasi to'la shakllandi, bu texnikada bajarilgan asarlarda bizning bugungi kunimizgacha va hozirda ham alohida o'zgarishlar kuzatilmadi.[3]

Rossiyada mozaikaga yana qiziqish XIX asrda paydo bo'ldi. Sankt-Peterburgda qurilgan hashamatli Isaakiyev sobori qurilishida uning interyerini bezashda freska rangtasviriga nisbatan ancha uzoq vaqtga chidamli bo'lgan mozaikadan foydalanishga qaror qilindi. Shaharning nam iqlimi, uning botqoq ustiga qurilganligi va sham va lampa chiroq tutuni, bajarilgan freska tasvirlari tugallanmasdan tasvirlar ishlangan bo'yoqlar yuzasi tezda qorayib va xiralashishiga sabab bo'ldi. Rus hukumati Imperator Badiiy Akademiyasining bitiruvchilarini Rimga – Vatikandagi mozaika Studiyasi ustalaridan ya'ni, Antonio Salviata tomonidan yaratilgan va muvafaqqiyatli foydalanilayotga teskari mozaikani, shu bilan birga ancha iqtisodiy foyda keltiruvchi mozaika terish usulini o'rganish uchun safarga yuborildi. Bu usul da mozaika ko'zgudagi aks kabi terilgan va mo'ljallangan joyga olib borilib, u yerga joylangan. Bu usul "venetsian" usuli deb nomlangan. Boshqa tomondan, Rimdan Peterburgga smalta ishlab chiqarishni tashkil etish uchun shishasoz-texnologlar taklif etildi. 1851 yilda rus talabalari vatanlariga qaytib kelishgan bu vaqtda Peterburgda italyanlar allaqachon Badiiy Akademiyasining mozaika ustaxonasi ochilishi sanasi hisoblanib, keyinchalik mustaqil bo'lim sifatida ajralib chiqdi. Aslida bu ustaxona Isaakiyev sobori uchun mozaikalar yaratishga maxsus tashkil etilgan edi va bu jarayon 66 yilga(1851 yildan 1914 yilgacha) cho'zildi. Shunday qilib, Birinchi jahon urushining boshlanishi hisobiga tugallanmay qoldi va ustaxona boshqa buyurtmalarni bajardi. 1883 yildan mozaika bo'limiga A.N.Frolov boshchilik qilib, tez orada o'zining shaxsiy ustaxonasini ochishga muvaffaq bo'ldi. Bu ustaxonaning katta mashhurlikka erishishi, uning o'g'li V.A.Frolov ijod qilgan yillarga, ya'ni uning rahbarligida Krovidagi Spas ibodatxonasiga A.Parlanda loyihasi bo'yicha ishlangan ikonostasa, Vodadagi Spas sobori uchun ikonostasa, Moskvadagi Xristos Spasitel ibodatxonasi uchun mozaika ornamentlari, podsho oilasi a'zolarining portret mozaikalari bunga yorqin dalildir. Mozaika ustaxonasiga V.A.Frolov oktyabr inqilobiga qadar rahbarlik qildi. 1929-1942 yillarda u Badiiy Akademiyaning mozaika ustaxonasini boshqarib, mozaika tarixi, nazariyasi va restavratsiyalariga oid qator maqolalar yozib, professor unvonini oldi. Urushdan so'ng rassomlar Ulug' Vatan urushidagi sovet kishilarining jasorati va qahramonliklarini kuylovchi pannolar yaratdilar.

Hozirgi kunda asosan mozaikaning ikki turi keng qo'llanilmoqda: ulardan birinchisi florentsiya mozaikasi bo'lib, yupqa marmar parchalari va rangli toshlar (oniks, lazurit, malaxit, rodonit, yashma) tasvirlarning konturi bo'yicha kesilgan bo'ladi. Ikkinchisi esa mayda kubik shaklidagi smalta yoki toshlardan tashkil topgan rim mozaikasidir. Zamonaviy texnologiyalarning tufayli florentsiya mozaikasi bugunda lazer yoki gidroabraziv(suv yordamida kesish) yordamida mozaikani bajarish muddati va tannarxini sezilarli kamaytiradi. Rim mozaikasining bajarish texnologiyasi antik davrdagi kabi o'zgarimagan holda amaliyotda qo'llanilib kelmoqda.

Bugungi kunda eng katta arxitekturaviy loyihalarning amalda qo'llanilishi Birlashgan Arab Amirliklari hududlarida sodir bo'layotganini va bu loyihalarning badiiy bezatilishiga sinchkovlik bilan e'tiborimizni qaratsak, mozaikaning turli texnikalarda bajarilgan hayratomuz namunalariga ko'zimiz tushadi. Bunga misol qilib, Abu-Dabidagi Shayx Zayd nomidagi buyuk masjidini, Dubaydagi Al Ghurair

va BurJuman savdo markazi maydonini, shu bilan birga ko'plab mehmonxonalar, bulardan One&Only The Palm va Al Qasr, Madinat Jumerahdir.

Dubaydagi parus-mehmonxona Burj Al Arab va amirlikning poytahtdagi Emirates Palace mehmonxonalar interyerlarida "rim" mozaikasi namunalarini ko'rishimiz mumkin. Shu bilan birga eng yirik savdo markazi hisoblanadigan The Dubqi Mallga, aniqrog'i ya'ni The Village jinsi seksiyasida biz rim stilida bajarilgan ajoyib mozaika namunalarini ko'rishimiz mumkin. Bundan tashqari, BAA va boshqa mamlakatlarning binolari va ibodatxonalar ham bu noyob san'atning go'zal namunalarini yaratilgan.[4]

Ozbekistonda bugungi kunda olib borilayotgan qurilish sohasidagi o'zgarishlar butun dunyo tomonidan e'tirof etilmoqda. Yurtimizda bunyod etilayotgan binolarni badiiy jihatdan bezatilishida ham mozaika san'atidan foydalanib kelinmoqda. Bezak ishlarida asosan milliy naqshlarimizning islamiy va girih usullarida bajarilgan mozaikalar asosan binolarning fasad ko'rinishlariga go'zal ko'rinish kasb etmoqda.[5]

XX asr davomida Sovet Ittifoqining turli burchaklarida eng yaxshi mozaika ustalari rang-barang mozaika asarlari yaratdilar. Bunga misol qilib yurtimizning katta shaharlari markazlaridan tortib kichik qishloqlarida ijtimoiy, ishab chiqarish va madaniy binolariga ishlangan va hozirgi davrda ham o'zining jozibadorligi, estetik jihatdan go'zal va kompozitsion jihatdan tugalligi bilan o'z qimmatini yo'qotmaganligi bilan ajralib turadi. Lekin, afsuski bugungi kunda ayrim bu bebaho madaniy merosga eskilik sarqiti deb qarovchilar yoki bu san'at asarlarini qadrini bilmaydigan ayrim kishilar tomonidan mavjud binolarni joriy ta'mirlash jarayonlarida bu san'at asarlarini yo'q qilib yuborilmoqda. Shuning uchun bu tarixiy va umrboqiy san'at asarlarini asrash va davlat muhofazasiga olish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Shu bilan birga bu san'atni rivojlantirish, mozaika "maktab"larini, ustaxonalarini tashkil qilish bu qadimiy va abadiy san'atga bo'lgan hurmatimiz va e'tiborimizning isboti bo'lar edi.

Adabiyotlar

1. Гармония монументальной скульптуры и архитектуры в современном градостроительстве. Ш.Ш.Турсунов, Д.К.Бегматов –Высшая школа, 2015 – elibrary.ru
2. Интерьер деворий суратлари: ўтмиш, анъана ва замонавийлик Ш.Ш.Турсунов – Научное знание современности, 2019 - elibrary.ru
3. <http://www.smalta.ru/istoriya-smalty/rimskaya-mozaika/technika-antichnoi-mozaiki/>
4. <https://antiqtrade.livejournal.com/18064.html>
5. <http://artmedia.ae/2015/14-mozaika/>